

habet affectum, talis finis seu actio sibi videtur, ut Aristoteles scribit.

15. *Enucleatur assertio.* — Locutus sum autem in assertione de cogitationibus practicis in particulari, quia de principiis practicis seu moralibus in universali non est ita certa conclusio. Aliqui enim existimant posse omnia talia principia naturaliter et absque auxilio gratiæ cognosci sine ignorantia vel errore: quia talis cognitio universalis non est proprie practica, sed potius speculativa, quatenus ab affectu non pendet, ideoque ex hac parte non est difficilior, quam speculativa. Aliunde vero ex genere suo et materia est minus difficilis, et minus ampla, seu pauciora principia completens, quam naturalis philosophia, mathematica et metaphysica. Quæ sententia probabilis erit, si de solis principiis per se notis, et de aliquibus veritatibus illis proxime conjunctis intelligatur. Si vero ad omnes morales veritates, quæ ex illis principiis elici possunt, extendatur, multo probabilius videtur non posse omnes integre et sine errore, absque auxilio gratiæ, cognosci. Quia etiam illæ sunt satis multæ, et inter eas plures sunt valde obscuræ et difficiles sub naturali tantum lumine spectatæ, ut, in materia justitiæ, usuram esse intrinsece malam, vindictam propria auctoritate esse injustam, mendacium semper esse peccatum, etiamsi sit maxime officiosum, et propter vitandum quodcumque malum. In materia castitatis, fornicationem simplicem esse grave peccatum. In materia matrimonii, pluralitatem uxorum esse per se malam, vel non posse dissolvi, etiam ex mutuo consensu. Item, circa modum amandi et honorandi Deum, multa occurrunt satis obscura et difficilia in solo naturæ lumine, et fere in omni materia virtutis plura similia inveniuntur. Unde nullus philosophus naturalis fuit, qui omnia moralia sine defectu vel lapsu cognoverit. Ergo signum est etiam in illis positam conclusionem locum habere.

16. *Proxime dicta valent in pura natura et in lapsu.* — Hæc autem doctrina tam de homine in pura natura, quam de homine lapsu proponitur, quia in utroque locum habet ratio facta. Neque est mirum quod humana natura ex propria conditione naturali hunc habeat defectum, etiam absque occasione culpæ, quia ex se imperfecta est, et ex contrariis composita. Nec etiam est illi debitum ex vi providentiæ naturalis, ut talis imperfectio impediatur, vel ut ab auctore suo ita juvetur, vel dirigatur, ut nunquam practice erret in moralibus, quia

Deus, ut est auctor et provisor naturæ, solum debet concursum necessarium singulis facultatibus naturalibus, juxta earum capacitatem: quia si imperfectæ sint, potest permittere illas imperfecte operari, et si contrariæ sint, potest similiter sinere ut se impediunt, et interdum deficiant. Quod si vellet aliquid amplius juvare hominem in pura natura institutum, id est, sine ordine ad finem et dona supernaturalis ordinis, id quidem facere posset per extraordinariam providentiam ejusdem ordinis naturalis, non tamen debitam, sed gratis datam, satis vero divinæ liberalitati et sapientiæ consentaneam.

17. *Quid in natura integra.* — De statu vero innocentiae alia est ratio, nam in illo non posset esse proprie ignorantia, utique de his quæ unusquisque scire debet, et multo minus potuisset homo decipi in his veritatibus moralibus, quam in speculativis, nisi amittendo statum. Verum est tamen illud non fuisse sine speciali dono Dei, non debito naturæ secundum se spectatæ. Poterat autem illud donum dici quasi connaturale illi statui: ad illius enim perfectionem et quasi ordinariam legem pertinebat specialis Dei providentia, qua fiebat ut objecta externa convenienter et sine occasione erroris ex parte eorum proponerentur, quo beneficio supposito, existentibusque integris facultatibus animæ, et bene dispositis quoad omnia organa sensuum, et observato prudenti modo in ferendis de rebus judiciis, facile fuisset homini non decipi in his quæ naturali virtuti intellectualis luminis subjacerent.

18. *Ad primum argumentum prioris opinionis in numero secundo.* — Ad primum argumentum prioris sententiæ respondeo Paulum, cum ait: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis*, præcipue loqui de cogitatione sancta, quæ ad veram justitiam et sanctitatem per se conferat, ut ex antecedentibus et sequentibus aperte constat; dixerat enim: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum*. Et tunc addit: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid*, utique ex quo talis fiducia nascatur, unde subjungit: *Sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros, etc.*, ubi aperte loquitur de providentia gratiæ, et de Deo, ut illius auctore; et ad hoc allegatur hic locus in Conc. Araus. 2, can. 7, et exponitur ab Aug., lib. 4 de Prædest. Sanct. c. 2, ut latius dicetur in sequentibus. David autem, in Ps. 93, loquitur de peccatoribus, et præsertim de infidelibus qui de providentia et scientia male sentiunt et tales cogitationes eorum dicit esse vanas;

non tamen dicit nullam habere posse honestam et rationi consentaneam. Et similiter locus Genesis exponi potest de cogitatione propria hominis, quam Hæbreæ lectio vocat *Figmentum cogitationis hominum*. Hæc enim in malam partem accipitur, sicut voluntas propria, et ideo mala dicitur: vel certe facilius dicitur, ibi per amplificationem universaliter affirmari quod ut plurimum accidit, ad significandam naturæ humanæ corruptionem. Sicut ibidem dicitur: *Omnia quippe caro corruperat viam suam*; cum tamen Noe et nonnulli alii essent justi. Verba autem Paralipomenon sunt Josaphat orantis ad Deum, ut se et suos ab hostibus liberaret, quibus sine speciali Dei protectione resistere non poterant. Unde ipse dixit: *In nobis non est tanta fortitudo ut resistere possimus huic multitudini, quæ irruit supernos*. In illa ergo occasione merito dixit: *Cum ignoramus quid agere debeamus, etc.* Inde tamen non fit ut semper id ignoremus.

19. *Ad secundum ex Conciliis.* — *Ad tertium ex Patribus.* — Ad secundum eadem est responsio quæ ad verba Pauli; nam Concilium Milevitanum evidenter loquitur de supernaturali cognitione, et de operibus supernaturalis justitiæ: nam in canone 3 dixerat, gratiam sanctificantem esse necessariam ad salutem, et statim subdit, capite 4, eandem gratiam esse necessariam non solum ad cognoscendum quid agere oporteat per revelationem et intelligentiam mandatorum, sed etiam ad volendum. Loquitur ergo de pia voluntate quæ ad justitiam confert, et de cognitione illi proportionata. Et eodem modo loquuntur Concilium Arausicanum et Augustinus, ut etiam infra magis constabit. Ad præterea (quod supra dixi) etiam cogitationem honestam naturalem, præcipue referendam esse in Deum, aliquando quidem tanquam in auctorem gratiæ, quia peculiari modo ad illam adjuvat in ordine ad finem supernaturalem; per se autem, et ex necessitate solum esse ab illo ut ab auctore naturæ. Possunt etiam aliqua testimonia, et præsertim illud Fulgentii, intelligi de necessitate gratiæ ad procedendum sine errore et sine defectu in his actibus et judiciis, juxta ultimam conclusionem positam, ut infra latius dicemus.

20. *Ad quartum ex ratione.* — *De aliis sententiis.* — Ad ultimam rationem, respondetur aliud esse habere unum vel alium actum prudentiæ naturalis, aliud prudentem fieri. Primum dicimus esse possibile absque gratia, inde vero non sequitur secundum,

quia ad prudentiam comparandam necessarius est affectus valde moderatus constanter, et quasi permanenter; necessarium etiam est frequenter et ordinarie, et in difficultibus etiam occasionibus prudenter operari, quod sine gratia fieri non potest, juxta conclusionem ultimo loco positam, et juxta ea quæ in capite ultimo hujus libri dicemus. Ad fundamentum secundæ opinionis, quod positum est in distinctione imperii a judicio, jam responsum est, tam negando assumptum, loquendo de judicio practico et in particulari, quam negando consequentiam, quia, etiamsi imperium esset actus distinctus, nulla esset ratio ob quam semper vires naturales superaret. Ad tertiam vero opinionem, responderet imprimis, licet cogitatio congrua absolute non sit debita huic vel illi personæ, simpliciter esse debitam naturæ, et hoc satis esse ut non sit gratia. Deinde dicitur, licet cogitationem esse congruam non sit debitum, quia hoc pendet ex libero usu hominis, esse tamen debitum cuicumque ut possit suam cogitationem efficere congruam per naturalem facultatem, si cogitatio naturalis sit, et hoc est satis ut talis cogitatio non sit gratia, et sit possibilis sine gratia. Ad ultimam denique sententiam, negamus cogitationem honestam mere naturalem esse posse initium salutis; idem enim est initium salutis, quod initium fidei vel justificationis; initium autem fidei non sumitur a cogitatione naturali, sed ab Spiritu Sancti illuminatione et inspiratione, ut tradit Concil. Arausic., cap. 4 et 5; initium vero justificationis sumitur a vocatione, ut docet Concil. Trid., sess. 6, cap. 3, et inferius latius tractabitur.

CAPUT III.

UTRUM HOMO LAPSUS POSSIT HONESTE OPERARI ALIQUANDO PER QUAMCUMQUE VIRTUTEM, SIVE NATURÆ, SIVE ETIAM GRATIÆ.

1. *Præsentis quæstionis ratio et declaratio.* — Priusquam de necessitate gratiæ ad recte operandum disseramus, visum est operæ pretium de sufficientia gratiæ (ut sic dicam), ad operationem undique honestam eliciendam, dicere, quia si per gratiam non possent bona opera fieri, non solum necessaria esse non posset, verum etiam superflue daretur hominibus. Per actionem autem honestam illam intelligimus quæ ex objecto, seu fine, et aliis circumstantiis bona est: nam si aliquam habeat circumstantiam malam, jam erit mala, et ideo

facile poterit ab homine fieri, etiam sine gratia, et in peccato existente: loquimurque indifferenter in quocumque actu bono, cujuscumque ordinis vel gradus sit. Ac denique tractamus de homine lapsa, quia de nullo alio statu hominis dubitatum est etiam ab hæreticis. Nam de statu primæ institutionis generis humani, seu innocentiae et integræ naturæ, certissimum est potuisse recte operari saltem cum gratia; an vero etiam sine illa, postea dicemus. In statu autem puræ naturæ vix habet locum quæstio, quia in illo supponitur non dari gratia; tamen si daretur, eadem ratio esset de illo quæ de statu naturæ lapsæ, juxta superius dicta, et infra ostendemus, etiam sine gratia potuisse hominem in eo statu bene aliquid operari. Igitur tantum de homine lapsa dicendum superest. Et loquimur indifferenter de gratia, sive sit sanctificans, sive auxilians, sive utraque simul, ita ut sensus sit: an homo lapsus, sive justus, sive peccator, possit cum quocumque auxilio gratiæ bonum aliquod operari?

2. *Et agitur solum contra notissimos hæreticos asserentes omnia nostra opera esse peccata.* — De hac ergo quæstione in hoc sensu proposita nulla est controversia inter catholicos, nec existimo fuisse cum hæreticis usque ad tempora Lutheri, qui dixit hominem in natura lapsa, quantumvis sanctum et justum, et a Deo adjutum, nihil operari posse quod peccatum non sit. Ita Luther., Calvin. et Melanct. et Kemni. relati a Bellarmin., lib. 5 de Gratia et Liber. arbitr., cap. 4, et lib. 4 de Justific., a cap. 10; Veg., lib. 11 in Trid., a cap. 9; Castr., verb. *Opera*, hæres. 1; Soto, lib. 3 de Nat. et grat., a cap. 3; Roffen., art. 31 et 32, contra Luther. Idem senserunt Jacob., Proposit., et alii plures apud Prateol. Est autem advertendum hos hæreticos interdum dicere, nullum opus hominis justis seu fidelis esse peccatum, item omnia esse peccata: sed utrumque in sensu hæretico, non inter se contrario. Dicunt enim opera ipsa revera in se mala et peccata esse; si tamen ab homine fidei fiant, cum firma fide et fiducia quod a Deo non imputantur, nihil nocere, nec tanquam prava computari; et ideo dicunt non esse peccata in his qui talem fidem habent; in aliis vero qui illam fidem non habent (quos et peccatores et infideles esse reputant), omnia opera, quantumcumque Deo aljuvante fiant, et esse peccata, et imputari. Omisso vero errore de non imputatione, de quo infra in materia de justificatione redibit sermo, generalis eorum sen-

tentia est, omnia opera lapsorum hominum, quomodocumque fiant, in se esse vera peccata.

3. *Primum eorum fundamentum ex Scripturis male intellectis. — Secundum fundamentum ex Patribus. — Tertium fundamentum ex ratione. — Illatio eorumdem hæreticorum.* — Fundatur primo in quibusdam Scripturæ testimoniis male intellectis, ut est illud Ecclesiast. 7: *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet*; Psal. 13: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*, et similia. Secundo addunt testimonia Patrum, in judicio Dei nullam esse justitiam humanam puram et laudabilem, nisi Deus sua pietate conniveat, ex August., lib. 9 Confess., c. 13, lib. 3 contra duas epist. Pelag., c. 7; Greg. 9 Moral., c. 14, et lib. 35, c. ult.; Bernard., serm. 5 de verbis Isaïæ, et serm. 1 de omnibus Sanctis. Tertio addunt rationem, quia homo peccando amisit potestatem operandi cum illa integritate, et rectitudine naturæ, quam habebat in sua prima conditione; ergo necessario semper peccat. Probatur consequentia, quia habet præceptum operandi in illa integritate, primo quia hoc habuit a principio, et non debuit ab illo eximi peccando; secundo, quia præceptum, *Non concupisces*, etiam motus fomitis prohibet; tertio, quia nunquam potest homo lapsus diligere Deum super omnia, prout illi præcipitur, sine cujus præcepti observatione nihil boni agere potest. Unde illationem faciunt, hominem, peccando, amisisse liberum arbitrium ad bene operandum, quia non est in libertate, seu potestate ejus, non sentire et pati effrenatæ concupiscentiæ motus. Et inde fit ut nihil agere possit sine aliqua circumstantia prava, vel quia non potest diligere Deum super omnia ratione fomitis, et ita semper operatur ex inordinata concupiscentia, atque adeo peccaminose, vel quia semper a fomite retardatur, ne convenienti modo et secundum virtutem operetur. Unde, quia gratia hujus vitæ nunquam tollit fomitem, nunquam sufficit ad bene operandum sine peccato. Hic vero error non solum impiissimus est, sed etiam stultissimus ac vanissimus, ex sola malitia excogitatus, ut homines de bonis operibus non sint solliciti, sed contenti ea fide qua credunt sibi non imputari peccata, illa licentius committant.

4. *Prima assertio; definitur in Tridentino, et a Leone X contrarius error damnatur.* — Dicendum est ergo gratiam aliquam Dei esse sufficientem, ut homo lapsus faciat aliqua bona

opera sine ulla malitia vel culpa. Est assertio de fide, definita in Conc. Trident., sessione 6, can. 7, quoad opera quæ ante justificationem fiunt; et 18, 22 et 25, quoad opera justorum, quibus possunt et legem implere, et in gratia perseverare, et sæpe sine culpa etiam veniali operari. Leo etiam X damnavit articulos 31, 32 et 37 Lutheri huic dogmati contrarios. Præterea Scriptura passim consulit bona opera, et laudat illa, præsertim in justis, et pro illis præmium promittit; supponit ergo esse possibile, saltem per gratiam; Job. 1: *In omnibus his non peccavit Job*, etc.; Psal. 118: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*; et toto Psal. 4 et 14, et aliis passim. Et in veteri Testamento multi laudantur ut justis, et bene operantes saltem per fidem, quorum præcipuos recenset Paulus ad Hebr. 11. Præterea in novo Testamento dicit Christus, Matth. 5: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona*. Et 2 Pet. 1: *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando*. Et 1 Corinth. 3, præcipit Paulus ut unusquisque videat quomodo superædificet, *quia unuscujusque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit*. Supponens posse esse bonum dignumque mercede, et malum igne dignum; et capite septimo: *Si acceperis uxorem, non peccasti*. Certe in illo maxime actu videtur posse habere locum fomes, et ideo addit: *Si nupserit virgo, non peccabit, tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco*. Si ergo ille actus fieri potest sine peccato, quomodo non alii? Unde statim subdit de virginibus: *Qui non jungit, melius facit*. Ad Ephesios quarto, et Psal. 4: *Irascimini, et nolite peccare*; et Timoth. 4, de se ait Paulus: *Bonum certamen certavi, fidem seroavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiæ*. Quomodo hæc vera esse possunt sine bonis operibus? Et tamen eandem coronam justitiæ promissam esse dicit omnibus diligentibus Deum. Ex Patribus multa congerere supervacaneum duco, quia in singulis fere eorum paginis hæc veritas invenietur, et præsertim apud Augustinum, libro de Gratia et libero arbitrio, et aliis contra Pelagianos; et Hieronymum, dialogo contra eosdem, et in sequentibus sæpe afferemus Patrum sententias, quæ hoc supponunt vel affirmant.

5. *Prima ratio pro assertione.* — Ratio autem potest reddi multiplex. Prima, quia homo lapsus tenetur observare præcepta et vitare peccata; ergo est hoc illi possibile, saltem de quolibet

in particulari. Antecedens quoad priorem partem supponimus ex tota Scriptura sacra, et consensu totius Ecclesiæ, ipsaque ratione naturali evidenti, et late probatum est in materia de Legibus. Altera vero pars sequitur ex priori, quia servando legem, vitatur peccatum, omne enim peccatum est contra legem; ergo si tenemur servare legem, etiam vitare peccata. Imo, eo ipso quod ratio dictat aliquid esse peccatum, dictat esse vitandum. Consequentia vero est etiam evidens, quia neque lex obligat ad impossibile simpliciter, ut in tractatu de Legibus etiam ostensum est, nec imputari potest ad culpam quod vitari non potest, saltem per Dei gratiam, ut etiam est per se notum, quia quod non est in hominis potestate, neque humanum opus est, nec morale, et ideo culpa esse non potest, ut in materia de peccatis latius traditur.

6. *Secunda ratio a priori. — Tertia ratio ab incommodis.* — Secunda ratio a priori est, quia homo lapsus per originale peccatum non amisit naturalem rationem, nec voluntatem, neque factus est omnino incapax divini luminis et adjutorii; cur ergo non poterit operari honeste et secundum rectam rationem, sive libertate sua, sive per vires divinæ gratiæ? Nulla certe verisimilis ratio reddi potest, quia nec concupiscentia, nec dæmon, nec quælibet objecta occurrentia possunt absolutam necessitatem inferre voluntati, et licet possint magnam difficultatem, et interdum moralem impotentiam ingerere, potentior est divina gratia omnibus viribus creatis. Et declaratur, quia homo peccando solum amisit divinam gratiam et amicitiam, et alia dona originalis justitiæ, quibus ad bene operandum juvabatur; sed Deus potest vel illa restituere, si velit, vel aliis modis æquivalentibus, vel efficacioribus hominem juvare. Hoc enim negare est contra omnipotentiam Dei, et contra infinitam Christi redemptionem, et contra omnem rationem; ergo. Tertio, possunt aliæ rationes ab incommodis sumptæ multiplicari. Nam si homo semel lapsus amplius non potest bene operari, jam est obstinatus in malo, incapaxque omnis meriti; non ergo habet locum novum judicium de operibus ejus. Item non poterit in hac vita unquam mundari a peccato, et ita vel nullus esset homo justus, vel simul esset homo justus et peccator; quæ omnia et similia sunt absurdissima, et contra expressas Scripturas.

7. *Secunda assertio: possibile est homini bene semper operari.* — Unde addere secundo